

Valsts prezidenta Egila Levita runa Nacionālās pretošanās kustības piemiņas dienai veltītajā konferencē “No pretošanās līdz brīvībai: kā stāstīt Latvijas valstiskuma vēsturi?”

Publicēts: 15.03.2023.

Egils Levits

Godātie konferences dalībnieki!

Dāmas un kungi!

I

17. marts ir iezīmēts kalendārā kā Nacionālās pretošanās kustības piemiņas diena. Es būtu gandarīts, ja ik gadu šai dienā mēs varētu pārskatīt, kas jauns nacionālās pretošanās tēmā gada laikā ir izpētīts, izziņāts. Izvērtēt, kā augusi sabiedrības izpratne. Cik labi mums izdevies iekļaut Latvijas XX gadsimta nacionālās pretošanās stāstu Eiropas kopējā vēsturiskajā atmiņā? Un pie viena pārbaudīt, cik daudz ir audzis valsts finansējums vēstures pētniecībai, atmiņas institūcijām un vēstures komunikācijai.

Bet šobrīd vēlos pateikt paldies tiem vēsturniekiem, vēstures entuziastiem un kultūras darbiniekiem, kuri daudzu gadu garumā palīdz mūsu sabiedrībai izprast nacionālās pretošanās kustību un tās nozīmi mūsu valstiskumā. Daudzi no viņiem šodien ir šeit, zālē. Liels paldies jums!

II

Godātie klātesošie!

Pirms 80 gadiem okupētajā Latvijā bija daudz cilvēku, kuri divu totalitāru lielvaru izraisītajā katastrofā domāja par neatkarīgu un demokrātisku Latvijas valsti. Šādi cilvēki nodibināja Latvijas Centrālo padomi. Šādi cilvēki vēl ilgi pēc kara turpināja bruņoto pretošanos pret padomju okupantiem.

Cerības uz neatkarīgu Latviju ir kopīgais pamats, kas laikā un telpā savieno dažādus nacionālās pretošanās dalībniekus – skolu jaunatni, Latvijas Centrālo padomi, nacionālos partizānus, padomju okupācijas laika brīvības cīnītājus (es nesaku – disidentus – jo tas šajā gadījumā nav pareizs vārds) un citus pretošanās varoņus. Tas ir vienots stāsts par mūsu pretošanos, par mūsu sīksto valstsgribu, kuru mums jāturpina apzināt un kuru mums jānāk izstāstīt.

III

Nacionālā atmiņa nav statisks vēstures liecinieks. Tā atrodas nepārtrauktā dialogā ar mainīgo pasauli.

Līdz ar neatkarības atjaunošanu latviešu tauta atguva kontroli pār savu pagātņi. Jaunās vēsturiskās apziņas priekšplānā izvirzījās padomju un nacistiskās okupācijas laika noziegumi un netaisnības.

IV

Tomēr pretošanās un varonības motīvi, kā arī kritiska refleksija par sadarbību ar okupācijas režīmiem salīdzinoši palika otrajā plānā.

Ekspertu lokā par šiem jautājumiem, protams, tiek diskutēts. Ir arī atsevišķi pētījumi, bet vēsturisko zināšanu pārnese uz sabiedrību līdz šim ir bijusi samērā vāja un nefokusēta.

Starptautiskā mērogā mūsu nacionālās pretošanās stāsts un tā varoņi paliek neredzami. Ja mēs apskatāmies lielās Eiropas vēstures grāmatas, ko sarakstījuši britu vai citi vēsturnieki, tur Latvija labākajā gadījumā parādās citātos (atsaucēs), bet nevis kā vieta, kur tiek veidota vēsture. Šī ir arī viena Latvijas vēstures pārnese problēma uz sabiedrību ne tikai pie mums Latvijā, bet arī Eiropā, ārpus Latvijas, globāli. Turpretī tādi smagi vēstures jautājumi kā holokausts vai latviešu leģionāri tiek regulāri sagrozīti vai izmantoti tendenciozi.

V

Latvijas vēstures zināšanu lauku veido dažādi spēlētāji – zinātniskās institūcijas, izglītības iestādes, muzeji, biedrības, arī diplomātiskais dienests.

Katrs šī lauka dalībnieks darbojas noteiktā virzienā un nišā, un katram ir noteikta kompetence, dienaskārtība. Attiecībā uz akadēmisko pētniecību vai katra atsevišķa muzeja darbību tā tam arī jābūt. Bet piebilde – ar daudz lielāku finansējumu nekā tas ir bijis līdz šim.

Pagājušajā nedēļā uz šo finansējuma problēmu norādīja pazīstamā vēsturniece Ineta Lipša. Un es viņai pievienojos – viņai ir pilnīga taisnība. Tas, ka akadēmiskajā vēstures pētniecībā nav pietiekams finansējums, lai vēsturnieki varētu nodoties šiem pētījumiem, ir nepiedodami.

Taču akadēmiskās vēstures pētniecība nav tas pats, kas akadēmiskās vēstures pētniecības rezultātu pārnese uz sabiedrību. Tās ir divas dažādas lietas. Tas nav arī tas pats, kas vēstures komunikācija, kuras rezultātā rodas publiskā vēsture. Par publiskās vēstures nozīmi mūsu sabiedrībā nesen runāja arī profesors Nollendorfs.

Publiskā vēsture balstās uz akadēmisko vēsturi, bet tā nav tā pati. Mums nepietiek ar akadēmisko vēsturi. Mums ir nepieciešama akadēmiskās vēstures rezultātu pārnese caur vēstures komunikāciju uz publisko vēsturi.

Publiskā vēsture ir sabiedrības kopējie priekšstati par vēsturi. Pilsoņu, nevis vēsturnieku uztvere par mūsu vēsturi, par mūsu tautu, par mūsu valsti. Un šeit tiešām ir liels deficīts.

Publiskā vēsture ir nepieciešama sabiedrībai, lai tā spētu izprast sevi, saprast savu identitāti, lai tā spētu orientēties pasaulē, laikā

un telpā.

Vēstures faktam pašam par sevi nav nekādas nozīmes. Nozīme ir naratīvam, stāstam, kādā šis vēstures fakts ir ietverts. Nozīme ir fakta ietvaram, interpretācijai un kontekstam.

Bet faktu izpēte ir nepieciešama, lai veidotu šo publisko vēsturi. Tādēļ publiskā vēsture un akadēmiskā vēsture ir cieši saistītas. Viena bez otras ir nepilnīgas.

Akadēmiskā vēstures pētniecība ir publiskās vēstures pamats, tās izejmateriāls.

Bez akadēmiskās vēstures pētniecības publiskā vēsture būtu tikai literatūra par vēstures tēmu. Vēsturisks romāns.

VI

Tomēr vērtējot, vai esam bijuši sekmīgi sava XX gadsimta Latvijas vēstures stāsta komunikācijā pašu mājās un Eiropā, tad atbilde diemžēl būs drīzāk noliedzoša. Un tas ir dabiski, jo nemērķtiecīgai publiskās vēstures veidošanas politikai, kāda tā pastāv 30 gadus, šāds liels uzdevums nav pa spēkam.

Tāpat ilgākā laika posmā varam redzēt, ka daudzi valstiski svarīgi vēstures politikas uzdevumi paliek nenosegti vai netiek sistemātiski īstenoti.

Ir skaidri redzams, ka vēstures zināšanu laukā trūkst gravitācijas centra, kas panāktu lielāku sinerģiju. Trūkst institūcija, kas tiešā veidā būtu atbildīga par publiskās vēstures iniciatīvu radīšanu un īstenošanu Latvijā un ārzemēs.

VII

Tieši tādēļ es esmu rosinājis diskutēt par Latvijas vēsturiskās atmiņas un demokrātiskās izglītības institūta nepieciešamību.

Institūta galvenā jēga būtu koordinēt Latvijas vēstures publiskā stāsta veidošanu un izplatīšanu. Tieši šāda profesionāla un tālredzīga koordinācija līdz šim ir pietrūkusi.

Institūta darbības pamatā jābūt skaidrai stratēģijai ar vidējā termiņā sasniedzamiem mērķiem un izmērāmiem rezultātiem.

Šāds kompakts institūts, līdzīgi kā Igaunijā, sekmētu jaunu vēstures zināšanu radīšanu un to pārnesi sabiedrībā dažādām mērķauditorijām.

Vienlaikus jāapzinās, ka sabiedrības vēstures priekšstati ir būtiski, lai mūsu demokrātija būtu noturīga. Ja mēs vairāk saprotam sevi, tad, protams, arī mūsu demokrātiskā valsts iekārta ir stiprāka.

Tādēļ šis institūts varētu dot savu pienesumu arī sabiedrības demokrātiskajai izglītībai, pilsoniskās izpratnes veidošanai, kas balstās uz mūsu Satversmē noteiktajām demokrātiskajām vērtībām.

VIII

Tāpat svarīgs institūta pienākums būtu attīstīt nacionāli vienojošu atceres telpu.

Pēc Krievijas iebrukuma Ukrainā mēs Latvijā esam būtiski attīrījuši publisko telpu no padomju okupācijas režīmu slavinošajām zīmēm. Tā ir mūsu atceres telpas dekolonizēšana.

Tieši tā uz šo procesu ir jāraugās – kā uz dekolonizāciju. Jo šīs zīmes nav politiski neitrālas. Tās nevēsta par krievu vai padomju kultūras sasniegumiem. To jēga ir iezīmēt Krieviju šeit, pie mums Latvijas teritorijā.

Tas attiecas arī ne tikai uz padomju, bet arī uz Krievijas impērijas publiskajā telpā atstātajām zīmēm. Baltijas provinču iedzīvotāju prātu kolonizācija bija šīs impērijas mērķis. Tieši tā bija šo zīmju jēga.

Latvieši tagad ir labāk sapratuši, ka šīs krievu imperiālisma zīmes nepiederas, nepieklājas neatkarīgai, demokrātiskai Latvijas valstij.

Tāpēc es priecājos, ka sabiedrībā turpinās vērtīgas diskusijas gan par ielu nosaukumiem, gan par pieminekļiem un citām zīmēm.

Pie latviešu mentālās dekolonizācijas pieder arī sabiedriskā kustība par latviešu valodu kā kopējo publiskās saziņas valodu. Paldies visiem aktīvistiem, ka šo procesu ir uzsākuši un konsekventi turpina!

Latviešu valodai ne tikai juridiski, bet arī faktiski jāspēlē tā loma, kas tai pienākas saskaņā ar Satversmi – tai reāli jāķļūst par mūsu sabiedrības kopējo publisko saziņas valodu.

Savukārt privātā saziņa, saziņa ģimenē, protams, paliek katra cilvēka privāta lieta.

IX

Godātie klātesošie!

Vēsturiskās atmiņas un demokrātiskās izglītības institūta uzdevums būtu arī mūsu vēstures stāsta nostiprināšana Eiropas atceres telpā.

Latvijai un mūsu reģiona valstīm daudzas desmitgades bija liegts izzināt un apspriest Otrā pasaules kara un pēckara vēsturi.

Šai laikā Krievijai izdevās iespaidot Eiropas atmiņu ar sagrozītajiem vēstures vēstījumiem par Otrā pasaules karu un uzvaru pār nacismu, un citiem faktiem, kas ir sagrozīti Krievijas ideoloģijas gaismā.

Eiropas kopējā vēsturiskā atmiņa ir attīstījusies nevienmērīgi. To veicinājusi ne tikai atšķirīgā vēsturiskā pieredze dažādām Eiropas nācijām, bet arī atšķirīgā publiskās vēstures politika attiecībā uz Otrā pasaules karu. Jo citur tiek veidota apzināta un mērķtiecīga vēstures politika – gan Rietumeiropā, gan citur Eiropas centrālajā un austrumu daļā.

Vēstures politika līdz šim ir bijusi dažāda, un rezultāts ir tāds, ka mēs esam pazuduši no Eiropas vēstures.

Demokrātiskajā Rietumeiropā bija iespējams pakāpeniski tikt galā ar šo emocionāli smago kara nastu.

Šo vēsturi rietumeiropieši ir iestrādāja savu vērtību pamatos un tā vairs tik ļoti nenodarbina rietumeiropiešu identitātes.

Ja vēstures aktualitāti varētu izmērīt ar termometru, tad Centrāleiropā un Baltijas valstīs XX gadsimta vēsture šodien ir daudz karstāks jautājums nekā Rietumeiropā. Uz to jau pirms 20 gadiem norādīja vēsturnieks Tonijs Džads. Kādā esejā viņš rakstīja: “Ja Rietumeiropa aizmirst savu neseno pagātņi, tad Austrumeiropa to nedarīs.”

X

Ar šīm objektīvajām atšķirībām Eiropas atceres telpā nevar nerēķināties, ja domājam par Latvijas vēstures stratēģisku komunicēšanu. Taču vispirms mums pašiem ir jāpaveic savi mājasdarbi.

Mūsu vēsture, it sevišķi mūsu nacionālās pretošanās vēsture, Eiropas mērogā bieži paliek neredzama. Latvijas vēsturnieku grāmatu izdošana angļu valodā un citās Eiropas Savienības valodās ir ārkārtīgi rets notikums. Arī mūsu vēsturnieku līdzdalība nozīmīgās konferencēs, kur tiek veidota šī akadēmiskā vēsture, ir diezgan reta parādība.

Bieži vien Latvijas vēsture tiek ietverta Eiropas vēstures priekšstatos, atbilstoši nesennai vēstures modei, tikai kā lielo valstu transnacionālo attiecību, to sadarbības, pretniecības vai sāncensības rezultāts vai blakne.

Tā ir sava veida koloniālos aizspriedumos un ignorancē sakņota augstprātība, kuru nevajadzētu atstāt bez alternatīvas.

Tādēļ ir svarīgi parādīt Latvijas vēsturi ne tikai kā citu valstu, it sevišķi mūsu lielās kaimiņvalsts, transnacionālu attiecību krustpunktu, bet gan kā vietu, kur tiek veidota vēsture, kur vēsture rodas autonomi, kur vēsture rodas pati no sevis.

Latvieši kā tauta un Latvija kā valsts ir vēstures subjekti. Arī tas pieder pie mūsu stāsta un tas ir jākomunicē gan mums pašiem, gan arī uz ārpusi.

Cita starpā, arī mana iniciatīva iedibināt Nacionālās pretestības piemiņas dienu ir sava veida vēstures komunikācija mums pašiem. Šo piemiņas dienu atzīmējam tikai divus gadus. Pirms tam mēs uz pretestību kā kopēju vēstures virzienu neskatījāmies. Bet tas ir ārkārtīgi svarīgs mūsu sabiedrības apziņas veidošanā, lai izprastu, kādēļ mums ir Latvijas valsts un kādēļ mums viņa ir jāizstāv šodienas ģeopolitiskajos apstākļos.

XI

Ja gribam, ka Latvijas vēstures stāsts pasaulē tiek pamanīts, mums pašiem mērķtiecīgi jācenšas padarīt to redzamāku. To mēs nevaram sagaidīt no citiem. Tādēļ ir jāpalīdz mūsu vēsturniekiem atrasties Eiropas publiskās vēstures veidošanās centrā, nevis perifērijā!

Vēstures komunikācija globālajā telpā pieprasa īpašas prasmes un sagatavotību.

Vienlaikus ir nepieciešams stabils finansējums starptautiski konvertējamu akadēmiskās vēstures pētījumu radišanai un, protams, mūsu publiskās vēstures veidošanai Eiropas telpā.

Un šeit atkal svarīgu lomu es redzu Vēsturiskās atmiņas un demokrātiskās izglītības institūtam, kura pienākums būtu palīdzēt Latvijas vēsturniekiem publicēties lielākajos Rietumu medijos, izdevniecībās un iesaistīties respektablās diskusijās par Eiropas vēsturi, parādot tur arī mūsu stāstu.

Un vēlreiz, lai nebūtu nekādu pārpratumu – papildu finansējums ir nepieciešams akadēmiskajai vēstures pētniecībai, mūsu esošajam Vēstures institūtam un citām institūcijām, un vēstures komunikācijai publiskās vēstures veidošanai.

Summas salīdzinoši nav lielas mūsu IKP vai budžeta mērogā. Bet priekš Latvijas valstiskuma tas ir ārkārtīgi svarīgs jautājums

XII

Dāmas un kungi!

Nebūsim naivi! Arī šodien, par spīti iebrukumam Ukrainā un starptautiskajai izolācijai, Krievija turpina uzspiest pasaulei savu izkropļoto vēstures izpratni.

Autokrātiskajai Krievijai ir pietiekoši resursi un ietekmes aģenti, lai turpinātu darbināt savu vēstures propagandas mašīnēriju. Arī šeit – Latvijā. Un arī citur Eiropā un pasaulē.

Šī vēstures propagandas mašīna ir Krievijas imperiālisma un kara atbalsta instruments. Tas vēršas arī pret Latviju.

Krievija vienmēr ir centusies diskreditēt, piemēram, mūsu nacionālos partizānus vai ir noniecinājusi graujošās padomju okupācijas sekas.

Taču Krievijas karš pret Ukrainu un pasaules uzmanība paver iespēju logu mērķtiecīgi samazināt Krievijas ietekmi Eiropas atceres telpā.

Šī iespēja mums ir jāizmanto, lai arī Eiropas vēstures kontekstā mēs varētu ielikt savu līdz šim marginalizēto vēstures stāstu.

Latvijā mēs varam ar saviem spēkiem, ja mums ir attiecīgā izpratne un griba, atbrīvoties no padomju koloniālās vēstures lūžņiem – gan fiziskiem, gan mentāliem lūžņiem.

Taču Eiropas atceres telpas atsavināšana no Krievijas vēstures propagandas ir iespējama tikai kopā ar kaimiņvalstīm. Šeit mums it sevišķi jāsadarbjas ar Igauniju un Lietuvu, bet arī citām valstīm, kuras atradās padomju vai Krievijas impērijas telpā.

Godātie kolēģi!

Latvijas Centrālā padome par svarīgu savu pienākumu uzskatīja informēt Rietumu valstis par situāciju okupētajā Latvijā un Latvijas gribu atgūt neatkarību.

Šodien mūsu pienākums ir atbilstoši modernas, demokrātiskas un tiesiskas valsts vajadzībām daudz aktīvāk izplatīt mūsu akadēmiskās pētniecības rezultātos balstītu Latvijas publiskās vēstures stāstu.

Kā valstij stāstīt savas vēstures stāstu? Kas darāms, lai Latvijas vēstures komunikatoriem izdotos labāk sasniegt iekšējās un ārējās auditorijas? Tie ir šīs konferences diskusijas centrālie jautājumi.

Lai diskusijas un domu apmaiņa palīdz mums rast konstruktīvas atbildes uz šiem jautājumiem!

Paldies!

LATVIJAS VALSTS PREZIDENTA KANCELEJA

Nacionālās pretošanās kustības piemiņas dienai veltītā konference

**"No pretošanās līdz brīvībai:
kā stāstīt Latvijas valstiskuma vēsturi?"**

VIDEO: konference "No pretošanās līdz brīvībai: kā stāstīt Latvijas valstiskuma vēsturi?"

15. martā pulksten 10.00 Rīgas pilī notika Nacionālās pretošanās kustības piemiņas dienai veltīta konference "No pretošanās līdz brīvībai: kā stāstīt Latvijas valstiskuma vēsturi?"

14.03.2023. [Egils Levits](#)

<https://www.president.lv/lv/jaunums/valsts-prezidenta-egila-levita-runa-nacionalas-pretosanas-kustibas-pieminas-dienai-veltitaja-konference-no-pretosanas-lidz-brivibai-ka-stastit-latvijas-valstiskuma-vesturi>